

Oponentský posudek doktorské disertační práce

„Lov a myslivost na jižní a západní Moravě v 18. století“

Autor práce: Mgr. Jakub Nobicht (Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice)

Školitel: prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.

Posudek vypracoval: PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

Předložená disertační práce má rozsah 201 stran textu, obsahuje 12 obrázků, 67 různě rozsáhlých tabulek v přílohách a standardní formální aparát (seznam literatury a pramenů, resumé atd.). Text je zaměřen na problematiku, která narozdíl od všech okolních států i jiných oblastí Evropy v našem prostředí až na nepatrné výjimky doposud unikala a uniká odborné pozornosti. Přitom dějiny lovu a myslivosti se mohou stát doslova laboratoří nejrůznějších heuristických a interpretačních přístupů. Volbu tématu i časové zacílení práce na období pomalu počínajících změn v lesním hospodářství u nás (18. století s důrazem na jeho 2. polovinu) proto nelze než ocenit. Autor při práci na disertaci využil bakalářského a diplomního výzkumu a nikterak se netají (Úvod, zejm. s. 2–5), že předložený text je vlastně teritoriálním rozšířením a pokračováním jeho dosavadního zájmu, od disertační práce bych v tomto směru očekával stanovení poněkud náročnějších cílů a zejména hlubší teoretickou reflexi problému.

Po čistě formální stránce vykazuje práce drobné nedostatky – obrazová příloha rozmístěná v textu má nepříliš velkou vypovídací hodnotu a často s tématem souvisí jen volně a je navíc graficky velice nekvalitní; občas se vyskytují typografické nedostatky (nerozlišování pomlčky a spojovníku); citační úzus a poctivost při odkazování na literaturu a prameny považují naproti tomu za vzorné, i když některé odkazy (viz dále) jsou až šokující. Závažnější a již ne čistě formální charakter mají některé nedostatky terminologické, jazykové a stylistické. Pokud jde o terminologii, autor se ani nenamáhá vysvětlit, zda pro něj mají termíny lov a myslivost nějak (a případně jak) odlišný význam (pro řadu autorů jde o termíny označující zcela odlišné fenomény a jejich užití má interpretační význam) a tápe v terminologii lesnické (nepochopení pojmu prostorový sáh). Gramatické chyby práce neobsahuje, J. Nobicht však opakovaně používá nevhodná slova a slovní spojení (spousta – s. 10, 29, 110; nadmíru velice detailní s. 88; poněkud ostře s. 111, 192; působí spíše svébytným dojmem s. 201 atd.) a po stylistické stránce by práce potřebovala napsat de facto znova, čtení stávajícího textu je až nepříjemné.

Posuzovaná práce se drží obvyklé struktury kvalifikačních textů. Úvod, ve kterém autor nicméně nastiňuje i vybrané aspekty své metodiky (časové vymezení, studium pramenů formou sond, sledovaná témata) supluje chybějící kapitolu metodologickou. Ani zde, ani jinde v práci ovšem není zdůvodněno, proč se autor zaměřil právě na 18. století (což byl výběr šťastný), a zejména proč se věnuje právě 4 vybraným panstvím (Brtnice, Rudolec – Černá,

Slavkov, Uherský Brod). Zde byl výběr – a patrně se jednalo o jediný důvod takového teritoriálního vymezení – šťastný po stránce pramenné (dochování lesních účtů), z řady jiných důvodů šlo o výběr nevhodný a hned od počátku znehodnocující závěry celé práce. Při obhajobě by tedy měl kandidát jasně vysvětlit, proč do analýzy zahrnul právě 4 uvedená panství a zamyslet se nad tím, jak to mohlo jeho závěry ovlivnit. Zvolená dominia totiž v řadě ohledů představují jak přírodními poměry, tak např. mírou zkulturnění, extrémní oblasti a o jakékoliv možnosti zobecnění provedeného výzkumu, či jeho srovnávání s jinými oblastmi Moravy a Čech si lze nechat jen zdát.

Oddíl Literatura a prameny následuje na s. 6–16. V něm je dosavadní český výzkum relevantně hodnocen jako nedostatečný a zastaralý a stejně správně konstatována potřeba vycházet z literatury zahraniční. Zde však J. Nobicht zůstává stát na půl cesty. Z německojazyčné literatury čítající od 19. století již tisíce textů od minuciózních tematických sond po monumentální syntézy je zmíněno jen několik (náhodně???) vybraných prací mnohdy okrajového významu, a ani ty nejsou nijak strukturovaně vyhodnoceny a přes autorovu proklamaci na s. 15 se poznatky zahraničního bádání vůbec neodráží ve vlastním textu disertace. O důležitých podnětech francouzského či britského výzkumu se nelze ani na úrovni zmínění některých paradigmatických prací dočíst vůbec nic.

Kapitola druhá (s. 17–26) podstatná pro kontextualizaci studované problematiky v širších vývojových souvislostech pak trpí právě nedostatečným využitím přebohaté dostupné literatury. Text není nijak rozumně strukturován např. směrem k systematickému výkladu o loveckých technikách, právních aspektech lovu, sociálně-distinktivní symbolice lovu atd. a neustále odbíhá k naprostým margináliím a kuriozitám (pozn. 37, pozn. 44, pozn. 58), případně má výklad nedůstojnou podobu středoškolského referátu postaveného na internetových zdrojích (zbytečně podrobné vyprávění o Chodech a Královácích na s. 21–22).

Po nepříliš šťastném úvodu a nepovedené kapitole o vývoji lovu a myslivosti se autor na s. 27–50 konečně dostává k empirickému líčení dějin studovaných panství. Zcela samozřejmě a správně si tak nejprve položil za cíl charakterizovat výzkumný terén. Nelze však než konstatovat, že tak činí způsobem až zdrcujícím a postupuje v duchu překonaných historiografických trendů, když klade prakticky vše, co se mělo na dominiích dít, do souvislosti s osobami jejich šlechtických majitelů (s. 29). Namísto pro téma dle mého názoru zcela nezbytných podrobných údajů o podmínkách, za kterých se lov a chov zvěře odehrával a které ovlivňovaly i tak prostý fakt jako (ne)rozšíření zvěře v daném prostoru – tedy údajů o rozloze dominií, jejich geografických, přírodních a klimatických charakteristikách vč. např. zásadních informací o míře zalesnění a druhové skladbě porostů, o sídelní a demografické struktuře, komunikační síti a tržních okruzích ve sledované době atd. se dozvídáme úplně něco jiného. J. Nobicht se opakovaně pouští do velepodrobného výkladu o dějinách šlechtických rodů a kariérách jednotlivců, kteří panství často i stovky let před sledovanou dobou vlastnili. Vyjma velice ojedinělých a nahodilých výjimek jde o informace zcela redundantní (např. termíny udělení Řádu Zlatého rouna; informace o diplomatických a kavalírských cestách; o tom, jak spolu šlechta vycházela v manželství) a mnohdy až absurdní (kapela Tomáše Vinciguerra Collato – s. 33; konstatování, že „...roli zdatného hospodáře zastala právě jeho krásná a vzdělaná manželka“ – s. 39). Nedosti však na tom – namísto aby

autor, když už se do zbytečného líčení šlechtických genealogií pustil, alespoň vycházel ze spolehlivé literatury vč. klasických rodopisných příruček, obsahuje tato část knihy hned několik desítek odkazů na Wikipedii i jiné nedůvěryhodné internetové zdroje. Takový postup považuji za nehodný úrovně disertačního výzkumu a autor by jej měl vysvětlit.

Kapitola čtvrtá (s. 51–61) propojuje obecný výklad o ekonomickém vývoji velkostatků v 17. a 18. století (bez elementárního zohlednění širšího kontextu hospodářských poměrů Habsburské monarchie či Moravy) a soustředí se hlavně na problematiku lesního hospodářství. Konečně se (s. 47) dozvídáme i něco o přírodních (zejm. o zalesnění ovšem bez specifikace typů porostů pro možnosti lovu zcela zásadních) poměrech na studovaných panstvích. Ovšem samotný nástin vývoje lesního hospodářství v oblastech autorova zájmu je podán nepochopitelným způsobem. J. Nobicht se totiž jednak zjevně domnívá, že k transformaci lesnictví ve střední Evropě došlo již v 18. století, viz např. zmínka o výsadbě smrkových monokultur v této kapitole i jinde v práci – např. na s. 65, kde je od této zjevné nepravdy odvozován i výklad o stavu jelení zvěře. Ve skutečnosti tento proces nastává podstatně později. Jednak žije v představě (pozn. 164 na s. 53 i celý výklad v této kapitole), že o lesnictví resp. lesním hospodářství je možné něco podstatného zjistit z lesních účtů a zejména údajů o výnosech z prodeje dřeva. Není tomu tak. Bez zohlednění širokého spektra dalších pramenů, jak u nás (o zahraničním bádání nemluvě) již od 30. let 20. století ukazovali např. J. Frič, J. Tlapák, J. Křivka, E. Janoušek, J. Nožička a mnozí další, lesní účty rámcově ukazují na výši těžby a množství prodaného dřeva. O stavu lesů, úrovni lesního hospodaření, správě porostů, zavádění lesnických inovací atd. vypovídají omezeně nebo vůbec. Klást (s. 58) do příčinné souvislosti zvýšený prodej dřeva a rozvoj lesnictví je proto zcela nesmyslné, těžba a prodej dřeva mohly dramaticky růst (což bylo pro Čechy a Moravu v 18. století obzvláště typické) i v prostředí nijak nereformovaného kořistného lesního hospodaření de facto středověkého typu. Všechny komparace lesního hospodářství na sledovaných panstvích je tudíž nutno považovat za bezcenné, přitom i v autorem citované práci J. Nožičky nalézáme hned několikero konkrétních zmínek o čtyřech sledovaných dominiích a důležitých pramenech k nim (např. popisy porostů), které mohl J. Nobicht s jím použitými účty propojit a přinést podstatně kvalitnější výklad.

Na s. 62 pak počíná vlastní výklad o lovu a myslivosti, tedy vlastní jádro disertační práce. Autor koncipuje text jako tříšť vzájemně nepřilís provázaných kapitol věnovaných dílčím tématům, která je možno postihnout studiem lesních účtů. Z účtů zjištěnou a čtenáři předkládanou hutnou faktografii považuji samozřejmě za velice cennou, avšak v plné nahotě se zde projevuje základní slabina celého díla a tou je vyhodnocení zoufale omezené pramenné základny a nedostatečná práce s literaturou.

Před heuristikou, kterou autor při svém disertačním výzkumu provedl, nezbyvá než na jednu stranu smeknout. Prameny velkostatkové provenience a účetní a evidenční agenda zvláště patří jak čistě řemeslně (např. paleograficky, jazykově) i co se týče možností uchopení k tomu nejnáročnějšímu, co archivy k raněnovověkým českým zemím nabízejí. J. Nobicht přitom neváhal a formou vhodně vybraných sond s pětiletým intervalem komplexně prostudoval lesní účty čtyř studovaných panství. To je přístup svou náročností a množstvím surových „dat“, se kterými se autor musel vypořádat, bezprecedentní a množstvím velice

detailních informací, které autor zjistil, vypovídá do nejmenších detailů o řadě aspektů studovaného tématu. Na druhou stranu je pramenné ukotvení práce pouze v lesních účtech, bohužel, jejím největším nedostatkem a to přinejmenším ze dvou důvodů:

(1) Autor se neustále a pro čtenáře ubíjejícím způsobem utápí v detailech a většina výkladu na s. 62–185 není ničím jiným než rozvleklým komentářem k výborně a přehledně zpracovaným tabulkám v příloze. Jejich výpověď je přitom sama o sobě dostačující a autor tak namísto potřebných interpretací vycházejících i z jiných pramenů (velkostatkové i další provenience) v textu jen vrší marginální údaje. Je dokonce schopen popsat desítky stran výkladu např. o tom že cena určité komodity rostla. Totéž lze učinit v jednom odstavci či přehledném grafu. Ubíjející styl výkladu je navíc posílen neustálým opakováním již řečeného (např. v pasážích o využívání kůží, kde je snad dvacetkrát zdůrazněno, že kůže mohly být při lovu poškozeny, při výkladu o zužitkování masa, kde se možná ještě častěji dozvídáme „průlomové“ sdělení, že maso se v létě rychle kazí, a proto se na větší vzdálenost převáželo hlavně v zimě; v kapitole o darování zvěře, kde se opakovaně dozvídáme, že zvěř byla darována převážně výše postaveným osobám a úředníkům atd.). Stejně nepřipadné jsou četné odbočky k nepodstatným detailům (to se signifikantně projevuje při řešení „záhad“, kdo byli např. jednotliví kupující zvěře a nač ji potřebovali – viz např. s 126; nebo při komentování faktu, že kůže z různých zvířat stejného druhu mají nestejnou velikost – s. 138)

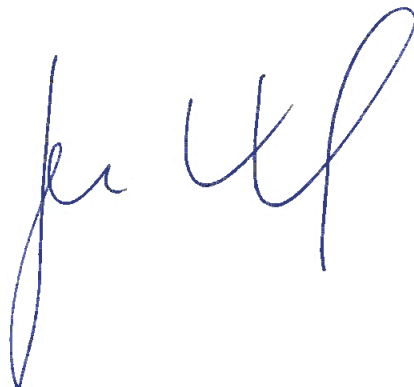
Za (2), což je ještě závažnější, byv zavalen účetními dokumenty autor zcela rezignoval na práci s literaturou a dalšími prameny, byť by byly s myslivostí velice úzce spjaty. Jakýkoliv jev či proces, který není účetními prameny zachycen, jakoby pro autora neexistoval, neumí jej postihnout, vysvětlit, případně tak činí chybně (viz např. zmínka o spotřebě čerstvých potravin jako o typickém rysu moderních stravovacích návyků; situace byla přesně opačná, projevem modernity bylo právě konzervování a další způsoby dlouhodobého uchovávání poživatin). Autor naopak opakovaně zdůrazňuje heuristicky jistě skvěle podložené ale naprosto banální závěry, se kterými i naše literatura pracuje již po desítky let (viz např. konstatování „Velice důležitým zjištěním bylo, že v 18. století každý šlechtic nebyl automaticky i náruživým lovcem...“ s. 99). Když už se autor vůbec nenamáhal sáhnout po moderní zahraniční literatuře, v mnoha případech stačilo využít i naprosto základní příručky domácí (např. vůbec nejsou citovány Dějiny hmotné kultury J. Petráně a kol., Šlechtická kultura v 18. století I. Cermana či přehledové práce z řady Velkých dějin Zemí koruny české). Nedostatečná práce s literaturou se fatálně projevuje i v kapitolách (jejich zařazení jinak ovšem velmi oceňuji) věnovaných širším kontextům myslivosti. Výklad na s. 156–173 se tak více než potřebnému vřazení sledovaných jevů do procesu byrokratizace a profesionalizace správy velkostatku věnuje tomu, kde jaký myslivec bydlel a kolik ulovil koroptví. Mimořádný potenciál kapitoly o pytláctví (s. 179–185), ve které autor objevně a v našem bádání jako jeden z prvních poukazuje na značný podíl lesního personálu na řadě negativních jevů, je opět rozmělněn zmiňováním nepodstatných detailů. Kapitola věnovaná čížbě zase nereflexuje literaturu etnografickou (R. Vermouzek, A. Plessingerová) a samozřejmě jakékoliv další velkostatkové prameny a autor se tak na základě podprezentace čížby v lesních účtech mylně domnívá, že šlo o jev okrajový, či že čížba byla vykonávána výhradně v loveckých revírech.

Závěr práce (s. 186–201) obsírně sumarizuje a opakuje zjištění prezentovaná v jednotlivých kapitolách a je tedy spíše rozvleklým souhrnem než interpretací dříve popsanych faktů a trendů. Opět se v něm setkáváme s odbočkami k nedůležitým margináliím a pro vysvětlení vlastně úplně čehokoliv si autor vystačí s jediným pojmem, kterým je „racionalizace“ (viz např. s. 192 v Závěru a často i jinde v textu práce). Co si však pod ním máme představit, není nikde v práci vysvětleno, natož podloženo odkazy na teoretické texty věnované např. transformaci resp. modernizaci evropské společnosti a ekonomiky v raném novověku a novověku. Shrnutí a podtrženo, i v závěru autor pokračuje ve vyhroceném trendu přepisování (v lepším případě sčítání a srovnávání) pramenných údajů bez sebemenší snahy o teoretickou konceptualizaci či alespoň uplatnění jakékoliv náročnější metodologie.

Jak vyplývá z uvedeného, text disertační práce J. Nobichta považuji jako celek za tématicky průkopnický, heuristicky náročný avšak v mnoha ohledech problematický a vykazující četné konceptuální i věcné nedostatky, z nichž jen některé byly výše zmíněny. J. Nobicht nicméně prokázal nepochybnou schopnost samostatné tvůrčí práce, prezentace výsledků výzkumu a především mimořádnou pílí při práci s primárními prameny. Práci proto i když s velkými rozpaky a nadějí na skutečně brilantní ústní prezentaci kandidáta **doporučuji k obhajobě.**

V Praze 11. 5. 2016

PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized cursive letters, likely reading 'J. Woitsch'.